

I kamp for norsk kultur

Taler

Trond Vernegg

Dato

5 juni 2007

Sted

Hotell Bristol

Omstendigheter

Riksmålsforbundets 100-årsjubileum

1 Gjester, prisvinnere, riksmålsvenner

Vi kan feire Riksmålsforbundets 100-årsjubileum med den største tilfredshet. Svært mange av de 100 årene har vært kampår. Nå er vi så nærme vi kan komme
5 språkfred. Nesten alle de saker Riksmålsforbundet har kjempet er vunnet eller i fremgang.

Den norske språkvirkelighet har blitt mer og mer normal, som i andre kultursamfunn. Det er i dag vanskelig å se for seg at språkstrid som den som har
10 herjet i de fleste av Riksmålsforbundets første 100 år skal vende tilbake i overskuelig fremtid. Gjør den det, er vi der. Enten det er myndighetene som får et nytt anfall av reguleringsiver, eller målstrevere som skal gjøre "nynorsk til einaste riksmål" her i landet.

15 Har Riksmålsforbundet - som en erfaren kamporganisasjon - livets rett hvis det ikke er kamp og strid?

Språket er viktig til enhver tid. Som Arnulf Øverland sa under samnorskstriden:

20

"Først ved å festes til ordet blir opplevelsen en erfaring som kan stilles i forhold til andre erfaringer. Slik blir vi i stand til å tenke."

Kanskje hadde all striden en utilsiktet sideeffekt; kanskje gav den liv til
25 språkinteresse og skjerpet sansene.

I dag - i utdannelsessamfunnet - skrives det mer enn noensinne. Alle, nesten alle,

har PC. E-poster og sms er blitt en vanlig kommunikasjonsform.

- 30 Fullformatavisene er blitt tabloidisert alle som en, i nettavisene fremstår tabloidavisenes artikler som langhalm. Vi blir hele tiden mer internasjonale. Arbeidsspråket i mange norske selskaper et etter hvert engelsk. Og det kommer det til å bli i flere.

- 35 Det er med andre ord viktigere enn noen sinne å øke språkbevissthet og -interesse. Interesse for og bevissthet om det norske språk er den viktigste del av norsk kultur. I dette spiller og vil Riksmålsforbundet spille en viktig rolle.

- Det hadde begynt noen år tidligere, men den 7. april 1907 var det stort
40 protestmøte i Fæstningens Gymnastiksal på Akershus Festning. To tusen mennesker var tilstede.

- Bjørnstjerne Bjørnson talte om språket. "Thi det er en fest at komme sammen for at værge vort rigsmaal, vort kulturmaal. Det har havt en saa rig del i vort
45 aandsliv, i vor historie, i vor bedrift og i vort forretningsliv, det har bragt os saa rige skatte og har saa stor evne til at øge dem at det nok er værd at komme sammen for at forsvare det*"

- Riksmålsforbundet ble stiftet som en protestorganisasjon, en protest mot
50 målfolkets kamp for å utbre nynorsken på riksmålets bekostning med det mål å gjøre den til "einaste riksmål i landet", som det senere ble hetende i Norges Mållags program. Og som protest mot den tvungne skriftlige sidemålsprøven. Ble så Riksmålsforbundet etablert for å bekjempe landsmålet - nynorsk. Svaret er nei. Bjørnstjerne Bjørnson ville ikke landsmålet til livs. Det han ville
55 nedkjempe, var målstrevernes politiske fremstøt for å fordrive Riksmålet. Det var en forsvars- og ikke angrepskrig. Det skal riktignok ikke underslås at enkelte av riksmålstilhengerne var mer unyanserte i sitt syn, - da og senere.

- Bjørnsons tale fenget, og Riksmålsforbundet var stiftet. Norsk
60 Riksmålsforening - eller Kristiania Riksmålsforening - var riktignok etablert allerede i 1899, men nå skulle det kjempes mer intenst over hele landet.

- Språksak har i svært mange av Riksmålsforbundets 100 år vært kampsak. I 1938 vedtok Stortinget å fremme samnorsklinjen, å søke å smelte riksmål og nynorsk
65 sammen, - ved tvang. Tidligere, i 1917, forsøkte man med det gode - med valgfrihet - og det gikk ikke. 1938-rettskrivningen - og især praktiseringen av den

i skolen - førte til bitter språkstrid gjennom flere tiår. Krig og okkupasjon gjorde at det først var etter 1945 at samnorskstriden satte sitt sterke preg på samfunnsdebatten.

70

I et foredrag sa Arnulf Øverland - formann i Riksmålsforbundet fra 1947 til 1956 - blant annet:

75 "Først ved å festes til ordet blir opplevelsen en erfaring som kan stilles i forhold til andre erfaringer. Slik blir vi i stand til å tenke. All vår tanke, hele vår sjel ligger i sproget, som våre barn skal ha i arv etter oss. Og det vokser i rikdom og klarhet til hver generasjon som har arbeidet med det og lagt sin sjel ned i det.

80 Men i 1938 besluttet Stortinget at nu skulle det bli annerledes.

Av historiske grunner som er kjent, hadde vi to sprog her i landet. To fullgode sprog var for meget, så derfor besluttet Stortinget at der skulle lages ett til. Nu har vi tre."

85

Realiteten i dette var for Øverland og riksmålsbevegelsen at revisjonen i 1938 var noe langt mer enn en revisjon av rettskrivningen. Det var en språkreform, et brudd med en stolt litterær fortid. Og det er noe ganske annet og langt alvorligere.

90

Det skulle bli enda bitrere og sterkere. I det første nummer av tidsskriftet "Ordet" - i mars 1950 - skrev Arnulf Øverland:

95 "Der Führer denkt für uns," var det nogen som sa. Det passer oss ikke. Vi vil tenke selv. På vårt eget sprog."

I 1950 gikk startskuddet til det som skulle bli den største protestbevegelse Norge til da hadde sett: Foreldreaksjonen mot samnorsk. Det begynte med foreldre som reagerte på myndighetenes forsøk på behandling av språket i lese- og lærebøkene. Snart var det mobilisert over hele landet med lokale aksjonskomiteer og tusenvis av frivillige som kjempet mot samnorsken. 407.119 stemmer innhentet Foreldreaksjonen.

100

Kampen mot samnorsk ble ikke sjelden oppfattet som et forsøk på å nedkjempe nynorsken. De nynorskfolkene som innså at nynorsk aldri kunne bli eneste

105

riksmål i landet, og som isteden ville ha mest mulig av den inn i vår målform - de hevdet det synet. Og i avstemningene om skolespråket var det jo nynorsk mot bokmål. Vi representerte bokmålet, dessverre ofte et sørgelig bokmål.

110

Riksmålsforbundets landsstyre vedtok retningslinjer om holdningen overfor nynorsken på sitt møte 14. juni 1950. I disse het det blant annet:

115 "Den fortsatte kamp mot landsmålet vil dessuten svekke det moralske grunnlag for vårt selvforsvar. Vil vi kreve respekt for vårt sprog, må vi også vise respekt for landsmålet. Vi kan ikke pukke på vår egen rett, samtidig som vi krenker motparten."

120 Mange har feilaktig trodd - og noen tror det kanskje sågar ennå - at Riksmålsforbundets misjon er å slåss mot nynorsk. Øverland-linjen står fast: Vi anerkjenner at det er to skriftspråkstradisjoner her i landet. Men når det er sagt, så står det også fast at vi vil slåss mot urimelige fremstøt fra nynorskleiren for å fremme nynorsk på bekostning av riksmålet.

125 Språkstriden fra 1945 og de neste par tiår antok dimensjoner og former som vi vanskelig kan se for oss i dag.

Hør bare:

130 Etermediemonopolet - NRK - var et naturlig mål for aksjoner:

På et tidspunkt planla riksmålsaktivister med utspring i MILORG en lynaksjon mot NRK på Marienlyst for å overta sendingene i noen timer. Nøyaktige planer ble utarbeidet, og det sies at aksjonsleder skulle være den kjente sabotøren Max Manus.

135

Et annet prosjekt var mindre dristig. Et alternativ til kringkastingsmonopolet skulle etableres på et skip som lå utenfor den norske territorialgrense og sendte mot Norge.

140

I 1950-årene var det Norsk språknemnd, hvor vi ikke kunne delta på grunn av vedtektenes bestemmelse om tilnærming.

I 1960-årene Vogt-komiteen.

Og I 1970-årene kom Norsk språkråd, hvor vi var med, og hvor det i de første årene gikk ganske hardt for seg.

- 150 Samnorsken slo aldri igjennom; isteden vokste forståelsen av at målformene burde få utvikle seg organisk. Det ble etter hvert mulig med dialog.

Det fortelles at dialogen mellom enkelte tilmed ble så god at sentrale tillitsmenn i Riksmålsforbundet og Norges Mållag diskuterte en sammenslutning av de to
155 organisasjoner. Historien sier intet om diskusjonen fant sted før eller etter pjoltertid. Jeg er vel tilbøyelig til å tro at det heller var nachspieltid, eller etter den tid.

Men det var i hvert fall tøvær.

160

1. juni 1981 var en merkedag. Da fattet Stortinget sitt vedtak om bokmålsliberaliseringen, liberaliseringsvedtaket. Med det ble det åpnet en dør for at levende riksmålsformer igjen skulle få fullverdig status i bokmålet.

- 165 "Nu kan vi få sprogfred," uttalte formannen i Riksmålsforbundet, Knut Wigert.

Knut Wigerts ønske gikk i oppfyllelse som langt det er mulig. Men flesteparten av Riksmålsforbundets 100 år har vært år i kamp, og det er en spennende
170 historie.

Vi skal glede oss over språkfreden, men ikke hvile i kampen for språkbevissthet og -interesse. Vi skal med åpent sinn og ydmykhet anerkjenne at språket er foranderlig - det har Riksmålsforbundet alltid gjort. Men forandringene skal
175 skje naturlig, uten direktiv fra myndigheter eller andre.

Vi har tatt fatt på det 101. år i Riksmålsforbundets historie. La oss håpe at det blir 100 år med språkfred.

- 180 Lars Roar Langslets bok om Riksmålsforbundets historie - som alle har funnet et eksemplar av på sin stol - har den betegnende tittelen både for Riksmålsforbundets første og neste 100 år: "I kamp for norsk kultur".

185 **Kilde**
Manuskript fra Trond Vernegg.

Emner
Jubileumstale, Språksak

190 **URI**
<https://www.virksommeord.no/tale/i-kamp-for-norsk-kultur>

195

200

205

210

215

220